

CEMİL CAHİT GÜZELBEY'İN GAZİANTEP FOLKLOR ARAŞTIRMALARINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Mustafa GÜLTEKİN*

Folklorun Türkiye’de bir bilim dalı olarak tanınmasından sonra, çeşitli dernek ve dergiler etrafında toplanan Türk aydınları, yaşadıkları bölgenin folklor ürünlerini derleme, inceleme ve yayınlama gayreti içerisinde girmişlerdir. Amatör bir ruhla, fakat ciddî bir alt yapı ile yürütülen bu ilk ve öncü çalışmalar, yerel folklor ürünlerinin tespit edilmesi yanında, daha sonra akademik seviyede yürütülecek bilimsel faaliyetler için zemin hazırlaması bakımından da dikkat çekicidir.

“Gönüllü” veya “amatör” folklor araştırmacıları diyebileceğimiz ve çoğu farklı bir alanın mensubu olan bu araştırmacılar, kendi bölgelerinin yerel değerlerini sahiplenme duygu ve heyecanı ile çeşitli derleme ve incelemelerden oluşan pek çok yayına imza atmışlardır. Bu yayınlar, kendi alanlarında birer ilk olmanın yanı sıra, yöreye özgü kültürel değerlerin ülke genelinde tanıtılmasına da katkı sağlamıştır. Cumhuriyetin ilk yılları, özellikle de Halkevlerinin kurulması ve bu kurumlara bağlı olarak yayınlanan dergiler ve de bu dergilerin içeriği göz önüne alındığında, ülkenin hemen her köşesinde halk kültürü ürünlerinin derlenmesi ve yayınlanması faaliyetinin bir yarış havasında yürütüldüğü görülmektedir.

Gaziantep folklor araştırmaları tarihine bakıldığında; Ömer Asım Aksoy, Hulusi Yetkin, Sabri Şakir Yener, Cemil Güçyetmez, Ömer Özbaş, Enver Koçak, Uğuroğul Barlas gibi, halk bilimi uzmanları tarafından ülke genelinde çalışmaları ile tanınan, bilinen ve bugün de hafızalarda yaşamaya devam eden pek çok ismin olduğu görülmektedir. Ancak, bu araştırmacılar içerisinde Cemil Cahit Güzelbey ve araştırmalarının müstesna bir yeri vardır. Gaziantep folkloruyla ilgili hemen her konuda çalışma yapan Güzelbey, “Türk Folklor Araştırmaları”, “Türk Folkloru”, “Folklor” gibi ulusal dergiler yanında, başta “Başpınar” ve “Gaziantep Kültür Dergisi” olmak üzere, yerel dergi ve gazetelerde halk kültürü araştırmalarını yayınlamış, katıldığı sempozyumlarda Gaziantep’e özgü yerel halk kültürü değerlerinin tanıtılması için çalışmıştır.

Bildirimizde öncelikle, Gaziantep kültür araştırmaları denildiğinde akla ilk gelen isimlerden biri olan Cemil Cahit Güzelbey’in hayatı ve Gaziantep folkloru ile ilgili çalışmaları hakkında bilgi verilecek; daha sonra da Cemil Cahit Güzelbey’in Gaziantep folklor araştırmalarındaki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır.

* Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Bildirimizin amacı, akademik bir halk bilimi eğitimi almamış olmakla birlikte, en az bir halk bilimi uzmanı kadar titizlikle çalışan; konuyla ilgili yerel ve ulusal çalışmalarını yakından takip eden ve halk bilimi uzmanlarının ulaşmakta güçlük çekebileceği derlemeleri yaparak, ilim alemine sunan yerel araştırmacılara dikkat çekmektir.

Cemil Cahit Güzelbey, 1908'de Gaziantep'in Şehreküstü mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası Ökkeş Güzelbey, annesi Aliye Dai'dir. İlkokulu Gaziantep'te tamamlayan Cemil Cahit Güzelbey, daha sonra Kuleli Askeri Lisesi'ne kaydolur ve buradaki eğitiminden sonra Harbiye'ye devam eder. Ancak staj yaptığı dönemde rahatsızlanır ve rahatsızlığının devam etmesi üzerine ordudan ayrılmak durumunda kalır. Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesine kaydolur ve 1938'de iyi bir derece ile buradan mezun olur. Adliye stajındayken, 2. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yedek subay olarak tekrar orduya katılır. Savaştan sonra İslahiye Sorgu Hakimliği, Pötürge Hakim Yardımcılığı, Akçadağ Hakimliği ve Savcılığı ve Birecik Savcılığı görevinde bulunur. 1950'den 1974'e kadar Gaziantep'te avukat olarak çalışır.¹ 1 Mayıs 1995'te vefat eden² (Aydın 1995:50) Cemil Cahit Güzelbey, başta "1983 İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"³ olmak üzere, pek çok ödül sahibidir.

Gaziantep tarihi, ekonomisi, mimarisi, şehrin sosyo-kültürel problemleri gibi hemen her konuda çalışan Cemil Cahit Güzelbey'in bütün eserlerini, bir bildirinin hacmi içerisinde sıralamak, saymak veya değerlendirmek mümkün değildir. Biz konumuz gereği, Güzelbey'in sadece Gaziantep folkloru ile ilgili belli başlı çalışmaları üzerinde durmak istiyoruz.⁴

Cemil Cahit Güzelbey'in 1959 yılından önce çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarının toplandığı "Gaziantep Folklorundan Notlar Cilt I" adlı eseri, Gaziantep Kültür Derneği tarafından 1959 yılında yayınlamıştır. Kitapta; Gaziantep yemek kültüründen, esnaf folkloruna; halk oyunlarından, inanç ve uygulamalara kadar pek çok yazı bulunmaktadır.

"Gaziantep Sabah Gazetesi"nde yayınlanan "Gaziantep Efsane ve Öyküleri" Cemil Cahit Güzelbey'in derleme ve tetkiklerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışma, daha sonra Gaziantep Üniversitesi Vakfı tarafından 1994'te tekrar yayınlanmıştır.

Cemil Cahit Güzelbey'in Gaziantep kültür araştırmaları tarihinde akla ilk gelen eserlerinden biri de, bazı fasiküllerini Hulusi Yetkin ile birlikte yayınladığı "Gaziantep Şer'i

¹ Ali Babat. Gaziantep Camiileri ve Cemil Cahit Güzelbey, Hayatı ve Eserleri. (Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi) Konya, 1987, s. 23.

² Suavi Aydın. "Cemil Cahit Güzelbey'in Ardından.", Kebikeç, S.2, 1995, s. 50.

³ "İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülleri Dağıtıldı.", Türk Folkloru, C. 5, S. 54, s. 18.

⁴ Cemil Cahit Güzelbey'in kitap, makale, bildiri ve yazılarının bibliyografyası ile ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz. Ali Babat. agt. ss. 30-86; Suavi Aydın. agm. ss.49-61.

Mehkeme Sicilleri”dir.⁵ Sicillerin yayınlanması için Cemil Cahit Beyin ve Hulusi Yetkin’in büyük çabaları olmuştur. Hulusi Yetkin bunu, 1987 yılında Ali Babat’a yazdığı mektupta şöyle anlatmaktadır:

“*Cemil Cahit Güzelbey, Sabri Şakir Yener Beyle birlikte, Gaziantep müzesinde korunan 175 ciltlik, 50.000 sayfa tutan, miladî 1529 ile 1911 tarihleri arasında Gaziantep ve çevresinin günlük yaşantısını, olayları, vakıfları, ailelerin veraset senetlerini, ekonomik hayatını canlandıran Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicilleri üzerinde yıllar süren araştırma, yeni Türkçe’ye aktarma, özetleme çalışmalarına girişmiştir. Aylar ve yıllarca, müzede siciller üzerinde çalışmıştır. ... Cemil Cahit Bey, avukatlığını ihmal eder, müzeye koşar, en zaruri ihtiyaçlarını karşılamadığı için ailesi içinde huzursuzluğa sebep olmasına rağmen, incelemelere devam ederdi. ... Biz Türkler içinde en büyük fedakarlığı Cemil ağabey göstermektedir.*”⁶

Gaziantep yöresi âşıklık ve hikâyecilik geleneği ile ilgili ilk çalışmalar da yine Cemil Cahit Güzelbey’e aittir. “*Gaziantep Halk Ozanları ve Hayatını Sürdürenlerden Birkaçı*”⁷ ve “*Gaziantep Eğlence Yaşantısında Hikâye ve Halk Hikâyecileri*”⁸ adlı makaleler konuyla ilgili çalışmalarından bazılarıdır.

Kanaatimizce Cemil Cahit Güzelbey’in derleme ve incelemeleri yanında Gaziantep kültür araştırmaları için en büyük katkısı, “Başpınar” dergisinin çıkarılmasına vesile oluşudur. Cemil Cahit Bey, “Gaziantep Kültür Dergisi”nin 13. sayısında kaleme aldığı “*Başpınar Dergisi*” adlı yazısında, Ankara’dan dönerken bir dergi çıkarma arzusu içinde olduğunu Ömer Asım Aksoy’a açtığını, Ömer Asım Aksoy’un daha önceki kötü tecrübeleri örnek göstererek, işin zorluğundan bahsettiğini ve eğer her şeye rağmen bir dergi çıkarmaya karar verirse, her konuda kendisini destekleyeceğini söylediğini, bunun üzerine Gaziantep’e döndükten sonra Sabri Şakir Yener ve Ali Nadi Ünler’e dergi çıkarma isteğini ilettiğini ve böylece Başpınar dergisinin yayın hayatına başladığını anlatır.⁹

⁵ Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicilleri: Cilt 81 İla 141: Miladi 1729 İla 1825. (Hulusi Yetkin İle Birlikte.), Gaziantep : Gaziantep Kültür Derneği, 1966; Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicilleri: Cilt 142 İla 143: Miladi 1826 İla 1838. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği, 1966; Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicilleri: Cilt 144 İla 152: Miladi 1841 İla 1886. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği, 1966; Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicilleri: Cilt 153 İla 160: Miladi 1886 İla 1909. Gaziantep: Gaziantep Kültür Derneği, 1966.

⁶ Ali Babat. agt., s. 96-97.

⁷ Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II, Konya, 1985, ss. 45-52.

⁸ Folklor Halk Bilim Dergisi, S.1, 1984, ss. 53-56.

⁹ “Başpınar Dergisi”, Gaziantep Kültür Dergisi, S. 13, 10 Kasım 1958, s. 6-7.

Bundan sonra Cemil Cahit Bey, “Başpınar” dergisinde Gaziantep folkloru ile ilgili derleme ve incelemelerinin yanında, şiirlerini de “Emrak”¹⁰ mahlası ile yayınlamaya başlar. “Başpınar” dergisinde özellikle, “Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler” başlığı altında seri halde Gaziantep yöresindeki türbe ve yatırları; hem tarihî ve mimarî özellikleri ile hem de halk arasında anlatılmakta olan efsaneleri ve bu yatırlar çerçevesindeki pratikleri derleyip yayınlamıştır. Yine Gaziantep Kültür Dergisinde de “Gaziantep’te Şeyhler ve Ziyaretler” başlığı altında pek çok yazı yayınlamış, bu seri daha sonra “Gaziantep Evliyalari” adıyla, Gaziantep Kültür Derneği tarafından kitap olarak 1964’te basılmıştır. Cemil Cahit Bey, Başpınar dergisinin 16-17. sayılarında yer alan bu dizinin ilk yazısında “zaman bir taraftan türbeleri harabeye çevirirken, diğer taraftan da hafızalardaki rivayetler silinmektedir.”¹¹ diyerek, bu kültürel mirasın yok olmasını önlemek amacıyla bu seriyi hazırladığını belirtmektedir.

Bu serinin yayınlanmaya başlaması ile, bazı kişiler tarafından eski uygulamaları canlandırmaya çalışmakla suçlanan Cemil Cahit Güzelbey, “Başpınar” dergisinin 51. sayısında serinin devamı olarak kaleme aldığı yazısında, Şakir Sabri ve Ali Nadi Beylerin ısrarı üzerine yazmaya devam ettiğini söylüyor ve “Antep folklorunu tespit ve neşretmek bir Antepli olmak hasebile vazifemizdir. Bundan ötürü kendimizi teşekkürle bile haklı görmüyoruz. Ancak teşvik görmeyi gönül ister. Bundan da vazgeçtik, bari gölge etmesinler.”¹² diyerek sitem etmekte ve Eminönü Halkevi tarafından yayınlanan “Halk Bilgisi Haberleri” dergisinde de benzer tetkikler yapıldığını, bunların folklorun bir şubesi olduğunu ifade ettikten sonra, seriye devam edeceğini belirtmektedir.

Cemil Cahit Beyin, “Başpınar” dergisinde bu serinin dışında “Gaziantep’in İslamlar Tarafından Fethine Dair Manzum Bir Efsane”¹³, “Şih Camii ve Şih Hamamı”¹⁴, “Gaziantep Tıbbi Folkloru Hakkında Notlar”¹⁵, “Nazar ve Söyleme”¹⁶, “Bakla ve Nohut Falı”¹⁷,

¹⁰ Başpınar dergisinin 1. sayısının 6. sayfasında “Gece ve Âşık” adlı şiirini Emrak mahlası ile yayınlamıştır. Cemil Cahit Bey, bazı yazılarında da Emrak adını kullanmıştır. Örneğin, “Gaziantep Oyuncaklarından Çıkışa”, Başpınar, S. 48, Mayıs 1943, ss. 3-4.

¹¹ “Ziyaretler ve Meşhur Şeyhler I.”, Başpınar, S.16-17, Temmuz 1940, s. 6.

¹² “Meşhur Şeyhler ve Ziyaretler.”, Başpınar, S. 51, Ağustos 1943, s. 7.

¹³ Başpınar, S. 1, 19 Şubat 1939, ss.11-12.

¹⁴ Başpınar, S. 2, 1 Nisan 1939, ss. 16-18; yazının devamı S.3, 1 Mayıs 1939, ss. 11-13 ve S.5, 1 Temmuz 1939, ss. 17-18.

¹⁵ Başpınar, S. 9, Senteşrin 1939, ss.4-6. Yazıda Halk Bilgisi Haberleri dergisinde yayınlanan Ahmet Sehil’in bir bildirisinin Gaziantep ile ilgili kısmı neşredilmiştir.

¹⁶ Başpınar, S. 10, İlkânun 1939, ss. 9-11, 15. (Emrak adı ile yayınlamıştır.)

¹⁷ Başpınar, S.13, Mart 1940, ss. 10-12.

“Gaziantep’te Köfteler ve Çiy Köfte”¹⁸ ve “Aşık Oyunları”¹⁹ gibi araştırma yazıları yayınlanmıştır.

Cemil Cahit Bey’in Gaziantep Kültür Dergisinde yayınlanan yazıları, ağırlıklı olarak şehrin problemlerine ve tanıtımına ayrılmıştır. 29 Ekim 1962’de açılan Gaziantep İl Radyosu’nda “Bu Şehrin Hikâyesi” adıyla, her hafta çarşamba günleri sohbetler yapmış,²⁰ buradaki programla ilgili kayıtlar, “Gaziantep İl Radyosunda Bu Şehrin Hikâyesi” üst başlığı ile Gaziantep Kültür Dergisinde yayınlanmış, her yazıda Gaziantep’in çeşitli yönleri, mahalleleri ve köyleri tanıtılmıştır.

Cemil Cahit Güzelbey’in, “Üzüm Hakkında Bir Destan”²¹, “Pekmeze Dair”²², “Özey Gelin”²³, “Gaziantep Fıkraları”²⁴, “Gaziantep’te Nesimî Hakkındaki Söylentiler”²⁵, “Gaziantep’te Karagöz Oyunu”²⁶, “Gaziantep Folklorcuları ve Gaziantep’in İlk Folklorcusu”²⁷, “Bebek Hikâyesi”²⁸ ve “Araban Tarih ve Folklorundan Bir Demet”²⁹ vb. gibi yazıları da Gaziantep Kültür Dergisinde yer alan, Gaziantep folkloru ile ilgili yazılarından sadece birkaçıdır.

Yukarıda ana hatları ile kısaca özetlemeye çalıştığımız Cemil Cahit Güzelbey’in “Başpınar” ve “Gaziantep Kültür Dergisi”ndeki yayımları dışında, “Türk Folklor Araştırmaları”, “Türk Folkloru” gibi ulusal dergilerdeki yazıları da oldukça önemlidir. Bu çalışmalar Gaziantep’in ve Gaziantep kent kültürünün Türkiye genelinde de tanınmasını sağlamıştır. Özellikle Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayınlanan “Gaziantep’te Kimi Hayvanlara İlişkin Efsaneler”³⁰, “Gaziantep’te Avcılık ve Çeşitleri”³¹, “Gaziantep’te Sahre ve Sahre Âlemleri”³², “Gaziantep’te Ölüm Adetleri”³³, Gaziantep’te Halk Hekimliği: Kan Alma, Gövdeden Kan Çıkarma Yoluyla Tedavi”³⁴, “Gaziantep’te Halk Takvimi ile İlgili

¹⁸ Başpınar, S. 49-50, Haziran-Temmuz 1943, ss.20-21, 24. Aynı yazı Gaziantep Kültür Dergisi S.1, 10 Kasım 1957’de de yayınlanmıştır.

¹⁹ Başpınar, S. 59, Nisan 1944, s. 12; S. 60-61 Mayıs-Haziran 1944, s.3; S. 64, Eylül 1944, s. 7; S. 65, Ekim 1944, s. 12 ve S. 71, Nisan 1945, s.3.

²⁰ Suavi Aydın. agm. s. 50.

²¹ GKD, S. 12, 10 Ekim 1958, s. 4, 30.

²² GKD, S. 11, 10 Eylül 1958, ss. 5-6.

²³ GKD, S. 16, 10 Şubat 1959, s. 5, 21.

²⁴ GKD, S. 19, 10 Mayıs 1959, s. 7.

²⁵ S. 45, 10 Eylül 1961, s. 4,21.

²⁶ GKD, S. 101, 10 Kasım 1971, ss. 116-118.

²⁷ GKD, S. 114, 10 Haziran 1967, s. 11, 19.(Mustafa Fehim Efendi’nin içerisinde 741 adet atasözü bulunan eserinden bahsedilmektedir.)

²⁸ GKD, S. 126, ss. 11-12.

²⁹ GKD, S. 121, ss. 7-8, 20-21.

³⁰ TFA, C. 12, S. 249, 1970, ss. 5588-5589.

³¹ I, TFA, C. 14, S. 273, 1971, ss. 6268-6270; II, C. 14, S. 274, 1972, ss. 6313-6316.

³² TFA, C. 15, S. 292, 1973, ss. 6803-6805.

³³ TFA, C. 16, S. 316, 1975, ss. 7479-7481.

³⁴ TFA, C. 17, S. 328, 1976, ss. 7815-7817.

*Törelere*³⁵ ve Türk Folkloru dergisinde yayınlanan “*Gaziantep’te Halk Oyunlarında Kullanılan Giysiler*”³⁶, “*Gaziantep Elişleri*”³⁷, *Gaziantep’te Oda (Selamlıklar ve Oda Âlemleri*”³⁸ vb. gibi makaleleri onun, çok yönlü ilmî kişiliği ve Gaziantep folklor araştırmalarındaki yerini gösteren en güzel örneklerdir.

İsmail Öztürk, “*Bazı Süreli Yayınlardaki Gaziantep Yöresine İlişkin Halkbilimsel Yazıların Kaynakçası*” başlıklı bildirisinde konu ettiği süreli yayınlarda yer alan Gaziantep’le ilgili 66 yazının 27’sinin Cemil Cahit Güzelbey’e ait olduğunu ve kültürel değerlerin bugüne aktarılmasında Cemil Cahit Güzelbey’in önemli rol oynadığını belirtmektedir.³⁹

Cemil Cahit Güzelbey, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir yandan yaşadığı ve çok sevdiği Gaziantep’in kültürel değerlerini derleme ve yayınlama faaliyetlerini yürütürken, diğer yandan şehrin sosyal problemleriyle de uğraşmakta, bu problemlere çeşitli çözüm yolları bulmaya çalışmaktadır. Bütün bu çalışmalarının yanında, Türkiye dışında yaşamakta olan Türklerin problemlerine de yazılarında değinmekte, Gaziantep halkının ve Türkiye’de yaşayan siyasîlerin dikkatini dış Türklerin sorunlarına çekmeye çalışmaktadır. 1958 yılında Gaziantep Kültür Dergisi’nin 14. sayısında yayınladığı Suriye Türklerinin problemlerine, özellikle de Arapça öğretim ve baskılar sonucu çocukların Türkçe konuşmaktan korkmalarıyla ilgili gözlemlerine yer verdiği “*Suriye Türklerinin Durumu*”⁴⁰ ve yine “Gaziantep Kültür Dergisi”nde 1959 yılında yayınladığı ve Doğu Türkistan’da yaşanan olaylar ile Kerkük Türkmenlerinin problemlerini dile getirdiği “*Türkiye Dışındaki Soydaşlarımızın Durumu*”⁴¹ başlıklı yazıları, Cemil Cahit Bey’in çok yönlü bir aydın olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; Gaziantep folklorunun derlenmesi, yayınlanması, incelenmesi ve yerelden ulusala taşınması bakımından Cemil Cahit Güzelbey’in yaptıkları oldukça önemlidir. Çalıştığı konuların çeşitliliği ve pek çok amatör araştırmacıda gördüğümüz salt metin yayınından ibaret olan bir yaklaşım sergilemeyişi, onu farklı kılan özellikleridir.

Çalışmalarında tarihî kaynakları ve yazılı belgeleri titizlikle kullanan Cemil Cahit Bey, alan araştırmalarında yaptığı derlemeler ile yazılı kaynakları bir arada kullanabilen bir

³⁵ TFA, C. 18, S. 346, 1978, ss. 8318-8321.

³⁶ TF, C. 4, S. 46, 1983, ss. 4-5.

³⁷ TF, C. 4, S. 48, 1983, ss. 16-17.

³⁸ TF, C. 5, S. 53, 1983, ss. 3-4.

³⁹ İsmail Öztürk. “Bazı Süreli Yayınlardaki Gaziantep Yöresine İlişkin Halkbilimsel Yazıların Kaynakçası.”, GAP Çerçevesinde Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 12-13 Ekim 2001 Gaziantep, Ankara: KB Yay., ss.186-194.

⁴⁰ GKD, S. 14, 10 Aralık 1958, ss. 7-8.

⁴¹ GKD, S. 22, 10 Ağustos 1959, s. 3, 22.

folklor araştırmacısıdır. Bugün gerek Gaziantep'te gerekse Türkiye genelinde avukatlığı ile değil, Gaziantep folkloru hakkında yaptığı çalışmaları ile tanınmasının nedeni de budur.

Cemil Cahit Güzelbey'in anısının yaşatılması ve yarım bıraktığı çalışmalarının tamamlanması, her Őeyden önce Gaziantepli araştırmacıların bir vefa borcudur. Onun adına kültürel faaliyetler düzenlenmesi, unutulmadığının ve unutulmayacağının her vesile ile dile getirilmesi gerekmektedir. Günümüzde ulaşılması güçleşmiş, kitap, yazı ve makalelerinin tekrar yayınlanması ise en büyük dileğimizdir.